

УДК 339:330.3:633/635

С. Я. Ковальчук,
к. е. н., доцент кафедри міжнародної економіки,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця
Л. В. Муляр,
студентка 4 курсу економічного факультету,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

СТАЛИЙ РОЗВИТОК СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ: РОЛЬ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

S. Kovalchuk,
Associate Professor Department of International Economics,
Vinnytsia National Agrarian University
L. Mylyar,
4th year student of Economics Faculty, Vinnytsia National Agrarian University

INVARIABLE DEVELOPMENT OF THE WORLD ECONOMY: THE ROLE OF ORGANIC PRODUCTION

У статті розглянуто стан розвитку ринку органічної продукції в Україні як основного сегмента функціонування ринкових відносин. Проаналізовано ступінь виробництва і реалізації екологічно чистих продуктів та доцільність збільшення його масштабів при зростаючій кількості споживачів в світі. Розкрито основні характеристики та вказано відповідні міжнародні стандарти якості екологічно чистої продукції, згідно з якими виробництво даного виду продукції є перспективним напрямом розвитку. Наведено обґрунтовану думку щодо законодавчо-нормативної бази України та її вдосконалення у відповідності до міжнародних стандартів якості. Вказано місце України у світовому рейтингу з ведення органічного землеробства та виробництва екологічно чистої (органічної) продукції з метою концентрації уваги на перевагах та недоліках забезпеченості природним ресурсним потенціалом та методами його використання. Розроблено пропозиції щодо ефективного розвитку виробництва екологічно чистої (органічної) продукції в Україні в умовах інтеграції.

A modern condition of the development of the organic production in Ukraine is considered in this article, as the main segment of functioning of the market relations. The degree of production and realization of the environmentally friendly products and the expediency of its scale's increment with the increasing amount of the users in the world is analyzed. The main characteristics are disclosed and the appropriate international standards of the quality of the environmentally friendly production are specified, according to which the production of this type of products is a perspective way of development. A reasonable opinion concerning the legislative and regulatory framework of Ukraine and its improvement according to the International Quality Standards is given.

Ukraine's space in the world's organic agriculture's rating conducting and producing of the environmentally clean (organic) production is indicated with the purpose of the concentration of attention on the advantages and disadvantages of the provision with natural resources' potential and the methods of its usage.

The offers concerning the effective development of the environmentally clean (organic) products' production in Ukraine under conditions of integration.

Ключові слова: екологічно чиста продукція, органічне виробництво, органічне сільське господарство, стандарти якості.

Key words: environmentally clean products, organic production, organic agriculture, quality standards.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Глобальні зміни у розвитку світової економіки тісно пов'язані з динамічним зростанням попиту в багатьох країнах світу на високоякісну натуральну продукцію органічного агровиробництва, яке в порівнянні з традиційним має низку економічних, еколо-

гічних та соціальних переваг, слугує основою повноцінного харчування людей, що виключає будь-які ризики для їх здоров'я, зберігає довкілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність обраної тематики дослідження підтверджує зацікавленість нею нау-

Таблиця 1. Суть ефективності органічного виробництва

Назва	Характеристика
Економічна	зумовлена готовністю споживачів сплачувати більшу ціну за продукцію органічного виробництва, зниженням вартості матеріальних ресурсів (агрохімікатів та паливно-мастильних матеріалів від 30 до 97 %)
Соціальна	зумовлена значним обсягом ручної праці, що уможливило органічне виробництво для дрібних сільськогосподарських виробників з власною працею
Екологічна	зумовлена поступовим відновленням якості земельних ресурсів, залучених до процесу виробництва, через дотримання сівозмін, застосування зелених добрив та методів біологічної боротьби зі шкідниками, технологій обробітку ґрунту, спрямованих на мінімальне втручання, зниження ущільнення ґрунтів, а також зниження забруднення водою і атмосферного повітря через обмеження застосування синтетичних агрохімікатів, збереження локального біорізноманіття через заборону застосовувати генетично модифіковані організми

ковців різних галузей науки. Питання виробництва органічної продукції не є новим і його дослідженню, приділяється велика увага з боку вчених економічної галузі, а саме: В. Артиш, Б. Буркинський, Т. Галушкіна, Г. Калетник, А. Купінець, В. Степанов, К. Харичков, І. Шишка, та інші.

ВИЗНАЧЕННЯ ЦІЛЕЙ

Дослідження полягає в узагальненні концептуальних основ і обґрунтуванні теоретичних підходів та дослідженні формування ефективного органічного виробництва в сільськогосподарських підприємствах, спрямованого на утвердження вітчизняного ринку органічної продукції і розширення його експортного потенціалу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На сучасному глобальному ринку сільськогосподарської продукції та продовольства попит значним чином диференційований: від невибагливого до якісних параметрів продуктів харчування у країнах з низькою платоспроможністю попиту, та встановлення жорстких вимог до процесу виробництва продукції та її якості у країнах з лідируючими економіками та попитом із високою платоспроможністю населення.

Підвищення вимог до якості сільськогосподарської продукції виникло у відповідь на посилення процесів урбанізації та забруднення довкілля, зростання застосування синтетичних агрохімікатів у її виробництві, зростання екологічної свідомості населення. У свою чергу це обумовило бажання споживачів, прихильних до ведення здорового способу життя та достатньо фінансово забезпечених, отримувати якісну, безпечну та корисну продукцію, шкода довкіллю від виробництва якої мінімізована. Ринок забезпечив появу сертифікованого процесу виробництва,

в якому заборонено використовувати хімічно синтезовані добрива, засоби захисту рослин, гормони та антибіотики, генетично модифіковані організми, синтетичні ароматизатори, консерванти, барвники, тощо, а також відповідним чином маркованої продукції — органічної.

Суть органічного виробництва полягає у повній відмові від застосування ГМО, антибіотиків, отрутохімікатів та мінеральних добрив. Це призводить до підвищення природної біологічної активності у ґрунті, відновлення балансу поживних речовин, підсилюються відновлювальні властивості природного середовища, нормалізується робота живих організмів, відбувається приріст гумусу, і, як результат — збільшення урожайності сільськогосподарських культур.

Органічне сільське господарство — чітко визначений метод сільського господарства, хоча визначення з часом еволюціонує у відповідь на нові виклики. Початок цьому поняттю було покладено у першій половині ХХ-го сторіччя, а саме у 1924 р. лекціями Рудольфа Штайнера. Шляхом встановлення принципів для контролюючої системи органічного сільського господарства виробники та споживачі відгукнулись на негативні аспекти традиційного індустріалізованого інтенсивного сільського господарства. Це розпочалося, коли синтетичні добрива та пестициди почали широко використовувати (у 1920-х роках та 1930-х роках) та отримали поштовх для розвитку в 1960-х роках, коли сільське господарство почало ставати більш спеціалізованим та інтенсифікованим. З'явилося кілька різних методів, які відрізнялися в своїх підходах щодо підтримки родючості ґрунтів та живлення рослин. Одним особливим видом стало біодинамічне сільське господарство, яке ґрунтується на

Таблиця 2. Площа світових земельних ресурсів, що використовувалися під органічним виробництвом у 2012 році

Країни	Площа, млн га
1	2
Європи	5,1
Північної Америки	1,5
Латинської Америки	4,7
Австралія	10,6
Україна	0,24

антропософії та вченні Рудольфа Штайнера (Rudolf Steiner). Добровільні асоціації, особливо асоціації фермерів такі, як Біоланд (Bioland), Асоціація ґрунту (Soil Association) або Біо Свісс (Bio Suisse), розвивали свої власні добровільні стандарти, які потім стали фундаментом для законодавчої бази, що почала зароджуватися у сфері органічного сільського господарства. Перші міжнародні правила "Базові стандарти" (Basic Standards), які були гармонізовані Міжнародною Федерацією органічних сільськогосподарських рухів (IFOAM), були видані у 1983 р. Ці Базові стандарти визначають в узагальненій формі мінімальні вимоги до органічного сільського господарства та створюють основу для написання більш детальних стандартів органічного сільського господарства.

Органічна продукція з'явилася як результат розвитку органічної агрокультури, тому її визначення не є універсальним. Кожна країна розробила своє власне визначення органічної продукції залежно від використання чи ступеня використання хімічних засобів та технологій.

В Україні використовується термін "органічний", оскільки саме цей термін введено в законодавство ЄС, а враховуючи практику маркування молочних біопродуктів (біоюгурти, біомолоко, біокефір тощо), використовувати термін "БІО" недоцільно для визначення органічного статусу продукту, оскільки це може вкрай заплутати споживача.

Специфікою органічного виробництва сільськогосподарської продукції є економічні, екологічні та соціальні ефекти від

здійснення цього виду діяльності (табл. 1).

Варто зазначити, що в світі майже сформовані повноцінні ринки органічної продукції в таких сегментах як овочі та фрукти, дитяче харчування, сільськогосподарська сировина для переробки (зерно), молочні продукти.

У розвинених країнах вже більше 30 років успішно і швидкими темпами розвивається система вирощування і виробництва органічних продуктів. Органічне сільське господарство практикується у 120 країнах світу, де під нього використовуються великі площі земель (табл. 2).

Площа екологічних полів у всьому світі складає близько 28 млн га. В Європі частка земель, переведених на органічне землеробство, значно зросла за останні роки (табл. 3). Країни Західної Європи є світовими лідерами за часткою органічного сільського господарства. За останнє десятиліття площа органічних земель в даному регіоні збільшилась у десятки разів. Повільнішими темпами зростає площа органічних сільгоспугідь в тих країнах, де цей процес розпочався порівняно давно (Німеччина, Нідерланди і Франція). Безперечним світовим лідером за цим показником став Ліхтенштейн — більше 26% сільськогосподарських угідь відноситься до органічних. Найслабкіше органічне сільське господарство розвивається в Ісландії, Ірландії і Мальті, де на його долю припадає менше 1%.

Найбільшими виробниками органічної продукції є Австралія, США і країни ЄС, однак, постійно збільшується "органічна скла-

Таблиця 3. Частка земель, переведених під органічне виробництво в 2012 році

Країни	Середній показник від загальної площі, %
Країни ЄС	4
Австрія	11,3
Італія	7,9
Швеція	12
Данія	6,5
Швейцарія	10
Україна	0,58

Таблиця 4. Споживання органічних продуктів на душу населення в країнах світу в 2012 році

Країна	На душу населення, дол. США
Данія	72
Швейцарія	68
Австрія	40
Німеччина	17
Великобританія	16
Нідерланди	15
Франція	14

дова" і в сільському господарстві інших держав. Наприклад, у Мексиці за три роки вона збільшилась на 150%. Найбільшими імпортерами такої продукції є США, країни ЄС і Японія. Згідно з даними, опублікованим в американському журналі "Agricultural Outlook", у розвитку органічного сільського господарства (organic farming) в останні 10 років досягнуто значного прогресу. Це пов'язано зі зростаючим попитом населення на екологічно чисту продукцію [6].

Частина споживачів, у т.ч. в Україні, погоджуються сплачувати на 10—50% дорожче від звичайної ціни за органічні харчові продукти і попит на них у світі швидко зростає. Світовий ринок органічної продукції вже в 2003 р. оцінювався в 23—25 млрд дол. США, зокрема в США — 11—13 млрд і в Європі — 10—11 млрд, а середній темп його зростання складав близько 10—15% [14; 18].

Споживання органічних продуктів у світі з розрахунку на душу населення наведено в (табл. 4).

Щорічний приріст екологічно чистих продуктів на світовому ринку становить 25% [5]. Сьогодні частка органічної продукції на світовому ринку продуктів харчування становить 2%, а на ринку в межах Євросоюзу — 15%. При цьому найбільший попит на таку продукцію простежується у Німеччині, Італії та Франції. А Швейцарія посідає перше місце в Європі за споживанням екологічно чистої продукції на душу населення [6].

За останні 10 років загальний обіг зріс на 170% і досяг 63 млрд дол. США у 2011 році (звіт FiBL-IFOAM). За прогнозами експертів, обсяги світового ринку екологічно чистих продуктів харчування можуть сягнути у 2020 році до 200—250 млрд доларів США [8].

Подальше зростання ринків органічної продукції відкриває можливості для виходу на них нових виробників. Так, ЄС і Швейцарія є імпортерами, в т.ч. зі Східної Європи, зерна, насіння олійних культур, овочів і

фруктів та яловичини, вирощених за органічною системою. Водночас для забезпечення від нестабільності та експортних ризиків на цих нових ринках дуже важливим є також розвиток внутрішнього ринку органічних харчових продуктів [14].

Отже, розвинені європейські країни більш активно займаються виробництвом органічних продуктів. Вони не лише дбають про здоров'я свого населення, але й про сільськогосподарські підприємства, що займаються цією справою, забезпечуючи їм значні державні дотації та вагомні гарантії для розвитку органічного бізнесу.

Наведені вище факти свідчать про постійне зростання потужностей органічного агровиробництва у світі. Зважаючи на проєвропейську орієнтацію України, проаналізовано інституційні засади розвитку органічного сільського господарства саме в Європі. Правовою основою розвитку і функціонування органічного виробництва в Європі є низка постанов, прийнятих Радою Європи: Постанова Ради (ЄЕС) № 209/91 від 24.06.91 р. про органічне виробництво аграрної продукції та посилення на аграрні продукти та продукти харчування; Постанова (ЄЕС) № 1804/1999 від 19.07.99р., яка містить посилення на продукцію тваринного походження; Постанова (ЄК) № 94/92, яка визначає правила імпорту продукції органічного агровиробництва з третіх країн, чії критерії виробництва та система контролю були визнані ЄС [3].

Ці документи визначають правила вирощування продукції рослинництва, утримання основних видів худоби (коней, корів, овець, домашньої птиці), виготовлення харчової продукції, встановлення вимоги щодо здійснення інспекцій, регламентують порядок маркування екологічно чистої продукції, а також режим імпорту продукції з третіх країн.

Важливим для України стає функціонування інститутів дорадництва, основною ме-

тою яких є сприяння швидкому і безболісному переходу виробників на засади органічного агровиробництва шляхом надання інформації фермерам, організації та проведення їх навчання, тренінгів тощо. Показовою є діяльність консультативно-дорадчих організацій Швеції, які розробляють і проводять безкоштовні навчальні програми для фермерів та радників на базі кількох пілотних ферм у кожному регіоні. При цьому фермери, які проходять навчання, отримують грошову компенсацію.

Варто зупинитись і на функціонування служб контролю за виробництвом екологічно чистої продукції в Норвегії, які надають також і консультаційні послуги. Так, норвезький фермер, який займається тваринництвом один раз на рік, подає в цю службу план внесення добрив і раз на п'ять років пробу землі на аналіз. У разі потреби фахівці служби контролю розробляють раціони годування тварин на основі кормів, що є у фермера в наявності [2].

У Чехії організації, які займаються підтримкою екологічного землеробства, окрім надання консультацій та допомоги фермерам, багато уваги приділяють ознайомленню дітей з проблемами екології, формуючи таким чином екологічну свідомість у нових поколінь.

Європейський досвід свідчить, що показники врожайності сільськогосподарських культур, вирощених за органічними технологіями, в середньому на 30—40% нижчі, залежно від країни, регіону та виду продукції.

В Україні протягом багатьох років не було належної нормативно-правової бази для виробництва органічної продукції. Саме в зв'язку з цим процес створення підприємств орієнтованих на виробництво екологічно чистих та безпечних для життя і здоров'я людей продуктів харчування стояв на місці.

Прийняття закону "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" від 03.09.2013 № 425-VII стало початком врегулювання ситуації переходу ринку звичайного виробництва до органічного. Цей Закон визначає правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини, заходи контролю та нагляду за такою діяльністю і спрямований на забезпечення справедливої конкуренції та належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, покращення основних

показників стану здоров'я населення, збереження навколишнього природного середовища, раціонального використання ґрунтів, забезпечення раціонального використання та відтворення природних ресурсів, а також гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні.

ВИСНОВКИ

У результаті системного аналізу світових тенденцій розвитку органічного агровиробництва і вітчизняних особливостей його становлення виявлено, що незважаючи на відсутність відповідної законодавчо-нормативної бази щодо органічного виробництва в Україні, аграрний сектор займає 16 місце серед країн світу за площами сертифікованих земель (270,2 тис. га), що становить 0,80% у загальній світовій площі органічних земель. Це вагомий показник, який свідчить, що наша держава випереджає ряд країн ЄС (Португалія, Швеція, Фінляндія, Данія, Угорщина, Польща), для яких цей інноваційний напрям розвитку є пріоритетом спільної аграрної політики ЄС.

На етапі невизначеності щодо розвитку вітчизняного органічного агровиробництва важливе значення надається налагодженню взаємовигідних партнерських відносин між сертифікованими сільськогосподарськими та переробними підприємствами, суб'єктами інфраструктури органічного ринку, на основі горизонтальної і вертикальної інтеграції. Система інтеграції органічного агровиробництва створює можливості налагодити надійні партнерські зв'язки для ефективного поєднання технологічно пов'язаних між собою різних видів діяльності з притаманними їм функціями та метою виробництва високоякісної органічної сільськогосподарської продукції і доведення її до споживача, досягнення на цій основі високих екологічних результатів господарської діяльності.

В Україні органічне виробництво перебуває на стадії розвитку, успішність реалізації якої дозволить вирішити як низку екологічних, соціальних, так і економічних проблем. Встановлено, що ринок органічної продукції характеризується постійним та стрімким зростанням попиту (протягом 2008-2010 років обсяги виробництва в Україні зростали кожного року в два рази, на кінець 2010 року вони склали 2,4 млн євро). Крім того, дослідження показують — основним фактором вибору сільськогосподарської про-

дукції є відсутність у ній шкідливих хімічних елементів.

Література:

1. Артиш В.І. Розвиток світового ринку органічної продукції / В.І. Артиш // Економіка АПК. — 2010. — №3. — С. 113—116.

2. Шишка І.Б. Виробництво екологічно чистої продукції сільського господарства в Україні / І.Б. Шишка // Scientific researches and their practical application. Modern state and ways of development. — 2012. — № 2—12. — С. 86—93.

3. Постанова Комісії (ЕС) 889/2008 від 5 вересня 2008 року; Кодекс Аліментаріус. Провідне положення з виробництва, переробки, маркування і збуту органічної [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://organic-food.com.ua>

4. Буркинский Б.В. Экономико-экологические основы регионального природопользования и развития / Б.В. Буркинский, В.Н. Степанов, С.К. Харичков // ИПРЭИ НАН Украины. — Одесса: Феникс, 2005. — 575 с.

5. Купинец Л.Е. Проблемы производства экологически чистой продукции в АПК: национальный и международный аспекты [монография] / Л.Е. Купинец, С.К. Харичков. — Одесса, 2007. — 676 с.

6. Ковальчук С. Я., Муляр Л. В. Виробництво органічної продукції — аграрна спеціалізація України на міжнародному ринку / С.Я. Ковальчук, Л.В. Муляр // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія Економічні науки. — Вінниця: ВНАУ, 2013. — № 3. — С. 104—110.

7. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 3 вересня 2013 р. № 425-VII / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 18. — Ст. 4—35. — (Бібліотека офіційних видань).

8. Оверковська Т. К. Проблемні питання правового регулювання органічного виробництва у сільському господарстві / Т.К. Оверковська // Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції "Десяті осінні юридичні читання" (м. Хмельницький, 18-19 листопада 2011 р.): у 4 — част. — Частина друга. — Хмельницький: Вид-во ХУУП, 2011. — С. 191—193.

9. Органічне виробництво: має шанс подолати голод і глобальне потепління [Елек-

тронний ресурс] / Український органік журнал "Organic UA". — Режим доступу: <http://organic.ua>.

References:

1. Artysh, V.I. (2010), "The development of the global market for organic produce", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 113—116.

2. Shyshka, I.B. (2012), "Production of ecologically pure agriculture in Ukraine", *Scientific researches and their practical application. Modern state and ways of development*, vol. 2—12, pp. 86—93.

3. EU (2008), "Codex Alimentarius. The leading position of the production, processing, labeling and marketing of organic products", available at: <http://organic-food.com.ua> (23 September 2014).

4. Burkinskij, B.V. Stepanov, V.N. and Harichkov, S.K. (2005), *Jekonomiko-jekologicheskie osnovy regional'nogo prirodoispol'zovanija i razvitija* [Economic and environmental pillars of the regional nature use and development], *IPRJeI NAN Ukrainy*, Odessa, Ukraine.

5. Kupinec, L.E. and Harichkov, S.K. (2007), *Problemy proizvodstva jekologicheski chistoj produkcii v APK: nacional'nyj i mezhdunarodnyj aspekty* [Problems of production of environmentally friendly products in the agricultural sector: National and International Aspects], Odessa, Ukraine.

6. Koval'chuk, S.Ya. and Muliar, L.V. (2013), "Production of organic products — agricultural specialization of Ukraine in the international market", *Zbirnyk naukovykh prats' VNAU. Serii Ekonomichni nauky*, vol. 3, pp. 104—110.

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2013), *The Law of Ukraine "On the production and circulation of organic agricultural products and raw materials"*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/425-18> (23 September 2014).

8. Overkovs'ka, T.K. (2011), "Problematic issues of legal regulation of organic production in agriculture", *Aktkal'ni problemy iurydychnoi nauky: Zbirnyk tez mizhnarodnoi naukovoї konferentsii Desiati osinni iurydychni chytannia* [Actual problems of legal science: Abstracts of the international scientific conference "Ten autumn legal reading"], *Khmel'nyts'kyj, Ukraine*, vol. 4, pp. 191—193.

9. Organic UA (2014), "Organic production: a chance to overcome hunger and global warming", available at: <http://organic.ua> (23 September 2014). *Стаття надійшла до редакції 11.11.2014 р.*